

Az egyszerűsített vállalkozói adó (eva) tapasztalatai vállalkozói interjúk alapján¹

SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS–FAZEKAS MIHÁLY

Az egyszerűsített vállalkozói adó (továbbiakban eva) 2003. január elsejei bevezetésével a kormányzat a mikro- és kisvállalkozások adminisztrációs és adófizetési terheit kívánta csökkenteni, hogy ezáltal növekedjen gazdasági aktivitásuk, és csökkenjen a nagyobb vállalkozásokkal szembeni versenyhátrányuk. Költségvetési oldalon pedig az adózási morál javítása, a bevételek növelése, a költségvetési politika átláthatóbbá tétele volt a cél (Tóth–Tóth [2003]).

Az egyszerűsített vállalkozói adó összhangban áll számos nemzetközi trenddel. A nemzetközi szakirodalom alapján az eva az „adómeghatározáson alapuló adózás”² (*presumptive taxation*) körébe tartozó adófajtanak tekinthető, amelynek a kormányzat által hangsúlyozott előnyeit részben alátámasztja az e típusú adókat elemző empirikus szakirodalom (Pashev [2005]). Ezen adótípuson belül az egyszerűsített vállalkozói adó az olyan adófajttal rokon, amelyek az egyszerűen megállapított adó mértékét valamilyen teljesítményindikátor (jelen esetben az árbevétel) alapján határozzák meg. Az ilyen típusú adónemnél hosszú távon jelentkező probléma, különösen posztszocialista országokban, hogy idővel növekszik a speciális kitételek, szabályok száma. Ennek oka, hogy tipikus esetben erős nyomás nehezedik a döntéshozókra az adórendszer igazságosabbá tételére, ami nyilvánvalóan az adónem egyszerűségének a rovására megy (Pashev [2005]).

Az evát választó vállalkozásokról a legfrissebb rendelkezésünkre álló adatállomány 2003-ra vonatkozik.³ 2003-ban 59 117 vállalkozás választotta az evát és tett eleget minden feltételnek egyben, ezek döntő része (58 százalék) a gazdasági szolgáltatási szektorból. 2003 óta két jelentősebb változás következett be a szabályozási környezetben: 2005-ben az éves árbevételi limitet 15-ről 25 millió forintra emelték, valamint 2006 szeptembere óta (évközi adómódosítás!) az adórátát 15 százalékról 25 százalékra emelték. Kisebb változtatást jelentett a jogosultsági kör kismértékű megváltozása is.

Az eva legfőbb előnyeit a kormányzat abban látja, hogy rendkívül egyszerű az adminisztrációja, és alacsony adóterhelést jelent, ugyanis az evások az áfával növelt árbevételük

¹ Az interjúk és a tanulmány alapjául szolgáló kutatási jelentés az MTA KTI A rejtett gazdaságban való részvétel és csökkentésének kormányzati eszközei című, az MTA–MEH megállapodás keretében finanszírozott kutatási projektje (projektvezető: Fazekas Károly, kutatásvezető: Semjén András) keretében készültek.

² Hogy elkerüljük az adóellenőrzés során feltárt adóhiány miatti adómegállapítással való esetleges összetéveszthetőséget, az elterjedtebb megállapításon alapuló adózás helyett használjuk az adómeghatározáson alapuló adózás elnevezést.

³ Kísérletet tettünk arra, hogy ennél újabb pénzügyminisztériumi adatokhoz jussunk, de sajnos ez nem járt eredménnyel.

25 százalékának befizetésével mentességet kapnak a legtöbb adónem alól (például: személyi jövedelemadó, társasági adó).

Az evás adófizetés feltételei. Számos feltétel mellett (vállalkozási forma, tulajdonosi szerkezet, korábbi évek adófizetési magatartása stb.) az eva-körben maradás feltételei közül a *bevételekre vonatkozó kritérium* az egyik legfontosabb. E szerint az lehet az eva alanya, akinek:

1. a bejelentés évét megelőző adóévben – ha előtársasági működésének kezdő napja az adóévet megelőző második naptári évben, utolsó napja az adóévet megelőző naptári évben volt, akkor előtársasági működése adóévében – éves szintre átszámított összes bevétele a 25 millió forintot nem haladta meg,
2. az adóévet megelőző adóévben (üzleti évben) ésszerűen várható éves szintre átszámított összes bevétele a 25 millió forintot nem haladja meg.

Az evás vállalkozók, illetve vállalkozások nyilvántartási kötelezettségei. Az egyéni vállalkozók *bevételi nyilvántartás* vezetésére kötelesek. A korlátolt felelősségű társaság, a szövetkezet, a lakásszövetkezet, az erdőbirtokossági társulat, a végrehajtói iroda, az ügyvédi iroda és a szabadalmi ügyvivői iroda és a közjegyzői iroda kettős könyvvitel vezetésére kötelezett. A közkereseti társaság és a betéti társaság választhatja a bevételi nyilvántartást vagy a kettős könyvvitelt is.

Adóbevallás, adóelőleg. A bevallás benyújtásának határideje:

1. az egyéni vállalkozó, illetve az evát választó közkereseti társaság és betéti társaság esetében az adóévet követő február 15.;
2. a többi adóalany esetében az adóévet követő év május 31.;
3. Az eva-előleget az adóév első három negyedévére negyedévenként kell megállapítani, és ezt 2006. január 1-jétől az éves adóbevallásban fel kell tüntetni.

Az eva általános szakmai megítélése – tömör irodalmi áttekintés

A 2003. január elsejei bevezetés óta több közgazdasági elemzés foglalkozott az eva gazdasági hatásainak vizsgálatával. Az elemzések elsősorban az egyszerűsített vállalkozói adónak az adózási morálra, az adócsalás és az adóelkerülés elterjedtségére és mértékére, az aggregált adóbevételekre és a vállalkozási aktivitásra gyakorolt feltételezett hatásainak vizsgálatára koncentráltak.

A szóban forgó munkák a lehetséges hatások felsorolásában többé-kevésbé megegyeznek, és minden elemzés pozitívan értékeli az egyszerűsített vállalkozói adónak azt a tulajdonságát, hogy kiszámítása és bevallása egyszerű, és ezzel jelentősen csökkenti az ezt az adózási formát választó vállalkozások adminisztrációs terheit. Ezzel szemben az adómorálra gyakorolt hatások értékelésében az egyes szerzők már meglehetősen ellentétes véleményeket fogalmaznak meg. Különbözőképpen ítélik meg az egyszerűsített vállalkozói adóval kapcsolatos egyik legfontosabb szempontot – azt, hogy mennyire teljesítette és teljesíti

a bevezetésekor kitűzött egyik legfontosabb explicit kormányzati célt, az adócsalás elterjedtségének és mértékének visszaszorítását.

A kutatások alapvetően makroadatokat és egyszerű modellszámításokat, valamint *a priori* feltételezések segítségével közelítették meg a témakört, aminek az okát a mikroszintű adatok (adatfelvételek) hiányában, illetve kutatók számára való elérhetetlenségében kell keresnünk. Ez a közgazdasági elemzések terét jelentősen beszűkítő magyarországi gyakorlat alapjaiban nem változott a szocialista gazdaság összeomlása óta.

Egyéni szintű adatok birtokában az egyszerűsített vállalkozói adóval foglalkozó közgazdasági elemzések közül mindössze *Benedek* [2005] kísérrelhetette meg mintegy 450 ezer vállalkozás egyszerűsített adózás előtti és utáni adóbevallásának elemi szintű adatait felhasználva – a statisztikai tesztelhetőség követelményét szem előtt tartva – vizsgálni az egyszerűsített vállalkozói adózás bevezetésének hatásait az azt választók adómorálijára, és becslést adni ennek az adónemnek adócsalást mérséklő közvetlen hatására. A többi elemzés alapvetően vagy aggregált adatokra és ezek összehasonlítására épül (*Bakos és szerzőtársai* [2008], *Krekó–P. Kiss* [2007], *Palócz és szerzőtársai* [2007] vagy *Leibfritz* [2007]), vagy a rendelkezésre álló szórványos adatok mellett kismintás vállalkozói és szakértői interjúk vizsgálatra támaszkodik (*Tóth–Tóth* [2003]).

Az első elemzések egyikeként *Tóth–Tóth* [2003] döntően az egyszerűsített vállalkozói adó pozitív, adócsalást mérséklő és az aggregált adóbevételt növelő hatásait hangsúlyozza az első év tapasztalatai és vállalkozói vélemények alapján. Emellett az ezzel ellentétes hatások lehetőségét sem zárják ki. Ez egyrészt a vállalkozások tulajdonosi kapcsolatainak keresztül érvényesülhet úgy, hogy egy egyszerűsített adózó és egy nem egyszerűsített adózó cég közös tulajdonosa tényleges költségeit az utóbbiban „számolja el”, másrészt pedig úgy, hogy mivel az egyszerűsített adózó cég nem számolhatja el az áfát, beszállítóik érdekeltté válnak abban, hogy részükre számla nélkül szállítsanak. Ez utóbbi eset speciális alesetnek is tekinthető (de önálló esetnek is felfogható) az, amikor az egyszerűsített adózó cégek – mivel a bérköltségeket sem írhatják le költségként – azáltal takarítanak meg pénzt, hogy munkavállalóikat feketén (vagy feketén is) kezdik foglalkoztatni.

Az egyszerűsített vállalkozói adó rejtett gazdaság súlyát növelő, a törvényalkotók által nem szándékolt magatartást ösztönző hatására már egy 2003. évi vizsgálatban is több interjúalany felhívta a figyelmet: „Az eva szerint adózó vállalkozás működhet számlagyárként: az evás fiktív számlát bocsát ki, hiszen neki a bevétel után csak 15 százalék adót kell fizetnie, így az áfa és az eva különbségéből adódó 10 százalék nála marad, amin aztán lehet osztozkodni. (...) Az evás kiadásait nem számolhatja el, így nem áll érdekében számlát kérni, ami viszont lehetővé teszi az eladó részére bevétele eltitkolását, ezzel is növelve a fekete gazdaság súlyát.” (*Tóth–Tóth* [2003] 16. o.)

Tóth–Tóth [2003] emellett vitathatónak tartja azt az – egyszerűsített adózás bevezetése előtt gyakran hangoztatott – érvet, miszerint az eva a korábnál kedvezőbb adózási feltételei révén növelné az ezt az adózási fajtát választók gazdasági aktivitását, és ennek révén (a Laffer-görbére emlékeztető módon) az aggregált adóbevételeket is.

Benedek [2005] ugyanakkor mintegy 450 000 adózó 2002. és 2003. évi egyéni szintű adóbevallási rekordjainak ökonometriai elemzésével (a rendelkezésre álló APEH-adatok

alapján az evát választók adózási magatartásának eva előtti és utáni összehasonlításán és egy kontrollcsoport adózási magatartásával való összevetésén keresztül) tesz kísérletet az eva adózási hatásának vizsgálatára. Eredményei azt mutatják, hogy mintegy 26 százalékkal nőtt az evások jövedelme az eva előtti állapothoz képest, miközben tényleges (effektív) adórátájuk nem csökkent számottevően. Ennek megfelelően az eva bevezetése után (Tóth–Tóth [2003] kételyei dacára) csakugyan nőttek az állam adóbevételei a reformnak köszönhetően (Benedek [2005] 18. o.).

Benedek [2005] feltételezése szerint a vállalkozók 36–40 százaléka csalt adót az eva bevezetése előtt, egyrészt mert a ténylegesnél kevesebb bevételt vallott be, másrészt mivel nyeresége egy részét fiktív számlák segítségével eltüntette. Ennek alapján Benedek inkább az eva pozitív adózási, az adócsalás előfordulását és mértékét csökkentő hatása mellett érvel.

E két vizsgálat középpontjában az eva bevezetésére adott vállalkozói alkalmazkodás és ennek adómorállal összefüggő hatása áll, de ennek az alkalmazkodásnak csak egy leszűkített, adott időpontra vonatkoztatott értelmezését veszik figyelembe: azt vizsgálják, vajon hogyan viselkednek az eva bevezetése utáni időpontban azok a vállalkozók, akik az eva előtt feltehetően fiktív számlázás, illetve tevékenységük aluljelentése révén adót csaltak.

Ezzel szemben figyelembe kell venni a vállalkozói alkalmazkodás egy másik, dinamikus oldalát is, amely inkább egy ismétlődő játékkal írható le. A vállalkozók, látva az eva által kínált, a többi adózási módnál alacsonyabb adóéket és az eva által biztosított adócsalási módszerek alacsony kockázatát (kisebb lebukási valószínűségét), egyre inkább kezdik „felfedezni” az egyszerűsített adózásban rejlő, adócsalásra ösztönző lehetőségeket, ezért mind többen térnek át az egyszerűsített adózásra, illetve hoznak létre új cégeket, azzal, hogy amint lehet, áttérjenek az egyszerűsített adózásra. Ezeket a hatásokat hangsúlyozza és állítja középpontba az e témakörrel foglalkozó elemzések egy másik csoportja (Krekó–P. Kiss [2007], Leibfritz [2007]).

Az elemzések harmadik csoportja az összetett költségvetési hatások áttekintése alapján az eva megtartása, de jelentős átalakítása mellett érvel (Palócz és szerzőtársai [2007], Bakos és szerzőtársai [2008]), miközben nem tagadja az eva negatív adózási hatásainak lehetőségét sem.

Palócz és szerzőtársai [2007] szerint ugyan az eva lehetősége kezdetben (amíg az átalányadó kulcsa alacsonyabb volt az áfa normálkulcsánál) nem igazolható előnyökhöz juttatta az egyszerűsített adózó cégeket, ezt azonban az eva 2006-ban bevezetett módosítása – az eva adókulcsának 15 százalékról 25 százalékra való növelése, és az áfa normálkulcsának 25 százalékról 20 százalékra való csökkentése – jórészt kiküszöbölte. Miközben 2007-ben 140 milliárd forint körüli adóbevétel származott az egyszerűsített adózó cégektől, számításaik szerint más cégek 94 milliárd forint áfát igényeltek vissza az egyszerűsített adózó vállalkozások által kibocsátott számlák után. Ezek szerint az evából származó tényleges nettó adóbevétel az államháztartás számára mindössze 47 milliárd forint.

Palócz és szerzőtársai [2007] elismerik, hogy „az eva lehetőséget ad bizonyos adóelkerülésre, megszüntetése ellentmondana az egyszerűség célját szem előtt tartó adórendszer kialakításának”. Javaslatuk szerint az evás cégek alanyi áfa-mentességével ki lehetne küszöbölni azt az ellentmondást, hogy az egyszerűsített adózó cégek áfás számlát bocsáthatnak ki,

amely áfát a vásárló/megbízó levonhatja az áfa alapjából, az evás cég azonban nem fizeti be a költségvetésbe. „Ezzel egyidejűleg az evás cégek adókulcsa 10 százalékra csökkenne, ami a jelenlegi adókulcsot nem változtatná meg, azonban megakadályozná az általuk kibocsátott számlák áfájának az elszámolását a partnercégeknél.” (Palócz és szerzőtársai [2007] 9. o.)

Bakos és szerzőtársai [2008] három adózási forma melletti foglalkoztatás (eva, ekho és szokásos alkalmazott státus) és az ezekhez kapcsolódó adóék pontos és szemléletes bemutatását követően megállapítják: „Az egyszerűsített adózási formáknak lehetnek adminisztrációs költséggel kapcsolatos előnyei, ami megtartásukat indokolja. Az arbitrázslehetőségek csökkentése érdekében azonban mindenképpen érdemes a különböző foglalkoztatási formák adóterhelését egymáshoz közelíteni.” (Bakos és szerzőtársai [2008] 26. o.)

Bakos és szerzőtársai [2008] az áfa-bevételek a vásárolt fogyasztáshoz, illetve a GDP-hez viszonyított, 2003 után bekövetkező aránycsökkenését egyrészt az áfa-kulcs (25 százalékról 20 százalékra történő) csökkentésével, másrészt az eva bevezetésével hozzák összefüggésbe. Tehát ők is az eva bevezetésének az aggregált áfa-bevételeket csökkentő hatását feltételezik. Ez a feltételezés annak az implicit feltételezésnek az elfogadását is jelenti, hogy az eva – a bevezetését megelőző várakozásokkal ellentétesen – feltehetően növelte az áfa-csalás mértékét, azaz inkább negatívan, mint pozitívan hatott az adómorálra.

Az eddigieknél sokkal egyértelműbben fogalmaz Krekó–P. Kiss [2007], amikor az eva negatív adózási hatásait sorra véve, az eva megszüntetése mellett foglal állást: „Az eva kisebb mértékben a jövedelmek kifehéredéséhez, nagyobb mértékben azok elszürküléséhez vezetett, többek között azért, mert a társadalombiztosítási járulékok alapja függetlenné vált a tényleges jövedelemtől.” (Krekó–P. Kiss [2007] 4. o.)

Krekó Judit és P. Kiss Gábor szerint az eva negatív adózási hatása négy területen érvényesül. Egyrészt az áfa-csalás ösztönzésén keresztül. „Speciális eset az eva, ahol az árbevétel eva-kötelezettsége kiváltja az áfa-kötelezettséget, és a visszatérítés lehetősége is megszűnik. Mivel az evás nem alanya az áfa-rendszernek, így a nem evás tevékenysége után sincsen áfa-kötelezettsége. Ezen formák közös jellemzője, hogy itt az áfa-visszaigénylésre nincs mód, ezért ez ott jövedelmező, ahol más (csatolt) vállalkozáson keresztül mégis vissza lehet igényelni a beszerzések áfáját (...), illetve már a beszerzések is számla nélküliek, vagy pedig a tevékenység hozzáadott értéke magas.” (Krekó–P. Kiss [2007] 17. o.)

Másrészt az evának más adózási formáknál alacsonyabb adókulcsa adóelkerülésre ösztönöz azáltal, hogy az átlagos költségszint alatt működő, nem adócsaló vállalkozások számára legális lehetőséget biztosít az átlagosnál kisebb relatív adóteher elérésére. „Ugyanakkor – mivel nincs bizonyos szakmákra leszűkítve – az eva tényleges adómegettakarítást jelent azoknak, akiknél a költséghányad valóban alacsonyabb. Az evás vállalkozások 2003-as megszólása azt mutatja, hogy az evát választó vállalkozások közel 60 százaléka a jellemzően alacsonyabb költséghányaddal működő ingatlanügylek és gazdasági szolgáltatás ágazatban tevékenykedett, ami azt mutatja, hogy az új adókonstrukciót zömmel olyan vállalkozások választották, amelyek számára adómegettakarítást jelentett. Emellett árulkodó lehet, hogy a kulcs 2006-os emelését követően kevesen léptek ki az eva-körből, vagyis az evás vállalkozások többsége számára a 10 százalékos ponttal magasabb adókulcs is előnyös.” Számításaik szerint „az eva kulcs emelése (2006) előtt 5 millió forintos árbevételnél az adófizetési kö-

telezettség egyenlő volt a bevételek 82 százalékát költségként elszámoló nem evás egyéni vállalkozó adóterhelésével. Vagyis az evába való átlépéssel mindazok az egyéni vállalkozók csökkenteni tudták adófizetési kötelezettségeiket, akiknek a tényleges költséghányada évi 5 millió forintos árbevételnél 82 százalék alatt volt.” (Krekó–P. Kiss [2007] 34. o.) 2007-ben ez a költséghányad ugyan csökkent, de még így is magas, 66 százalékos maradt.

Harmadikként figyelembe kellene venni az eva más foglalkoztatási formák adóterheléséhez viszonyított adóelőnyét is. Krekó–P. Kiss [2007] véleménye ezzel kapcsolatosan lényegében megegyezik a Bakos és szerzőtársai [2008] tanulmányban kifejtettel, miszerint az eva nagyon erős ösztönzőt jelent a színlelt szerződésekre, vagyis arra, hogy a munkaadó munkavállalói státus helyett egyszerűsítetten adózó vállalkozói szerződés keretében foglalkoztassa a munkavállalót. Több foglalkozás esetében az eva kedvező adózási feltételei jelentős ösztönzést jelentenek a foglalkoztatotti státus helyett az egyszerűsítetten adózó vállalkozói szerződés keretében történő munkavégzésre.

Ugyanitt felhívják a figyelmet arra is, hogy az eva adózási előnye annál nagyobb, minél magasabb a teljes munkaköltség: illusztratív számításaik szerint míg az alkalmazott 1,9 millió forintos éves nettó munkaköltség mellett az evás vállalkozó nettó jövedelmének 71 százalékához, addig 4,8 millió forintos munkaköltség mellett már csak 51 százalékához, 20 millió forintos nettó munkaköltség mellett pedig már csupán 41 százalékához tud hozzájutni a 2007 óta érvényes szabályok mellett. Ennek a növekvő különbségnek az egyik okát abban látják, hogy az eva egykulcsos adója alacsonyabb, mint a progresszív jövedelemadó, és abban, hogy míg a tb-járulék alapja az eva alanyoknál a minimálbérrel, illetve 2006 szeptembere óta bizonyos árbevétel felett a minimálbér kétszeresével egyenlő, míg a foglalkoztatottaknál ez a tényleges jövedelemmel arányos (Krekó–P. Kiss [2007] 35. o.).

Az eva adómorált romboló hatásaként és eva megszüntetése melletti *negyedik* érvként egy új szempontot is megemlítenek, amelyet más szerző nem tárgyal. Krekó–P. Kiss [2007] szerint ugyanis az evás vállalkozásból származó jövedelmek utáni tb-fizetés szabályozása is problémás. „Különösen sérti a horizontális egyenlőség elvét, hogy az eva-alanyok esetén a társadalombiztosítási járulékok alapja független a tényleges jövedelemtől”. Ez párosul azzal, hogy az egyszerűsítetten adózó vállalkozóknak jellemzően így sokkal kevesebb tb-járulékot kell fizetni, mint az azonos nettó jövedelemmel rendelkező alkalmazottaknak. Úgy számolnak, hogy ha az egyszerűsítetten adózó vállalkozások a nemzetgazdasági átlagbér után fizettek volna járulékot, 2005-ban több mint 50 milliárd forinttal, a 2007-ben, a kétszeres járulékalap bevezetése után is körülbelül 40 milliárd forinttal több bevételt hozott volna ez a társadalombiztosítás számára (Krekó–P. Kiss [2007] 36. o.).

A 2007 nyarán végzett vizsgálat jellemzői

Az evás vállalkozásokkal (köztük öt könyvelési, számviteli területen dolgozó, ily módon az evások könyveléséről tágabb képpel is rendelkező vállalkozással) készített interjúkra 2007. július 23. és október 20. között került sor. Az interjúalanyok megtalálásához *hólabda* módszert alkalmaztunk. Az interjút készítők személyes kapcsolati hálójából, ismeretségeiből

indultunk ki, így igyekeztünk elérni, hogy az interjúalanyok lehetőleg bizalommal legyenek a kérdező irányt. Előzetes félelmeink ellenére döntő részben véleményüket nyíltan vállaló interjúalanyokkal találkoztunk, de tekintettel a téma érzékenységre, az interjúk eredményeit nem árt óvatosan kezelnünk, hiszen nagy a valószínűsége bizonyos információk elhallgatásának. E probléma kezelése során nagyban támaszkodtunk az interjú készítőik személyes benyomásaira, tapasztalataira.

Összesen 33 interjút készítettünk: egy-egy interjút Baranya és Bács-Kiskun megyében, kettőt Jász-Nagykun-Szolnok megyében; hármat Veszprém megyében, hatot Tolna megyében, nyolcat Komárom-Esztergom megyében és tizenkettőt Budapesten. Minden egyes interjú városban készült, amelyek közül a legkisebb Paks, a legnagyobb Budapest. Budapestet leszámítva egy-egy városban maximum négy interjú készült. Budapest nagy súlya a mintában feltehetően nem jelentős torzító tényező, mert például 2003-ban közel 40 százalékos volt a közép-magyarországi régió súlya az összes egyszerűsített adózó cégen belül (*Benedek [2005]*).

A legjellemzőbb tevékenységi körök a következők: műszaki tervezés, mérnök, jogász, könyvelő, könyvvizsgáló. Az interjúalanyok szakmái között szerepel még ezek mellett a tananyagfejlesztő, nyomdász, esztétikus, háztartásgép-szerelő, természetgyógyász, újságíró.

Az árbevételre vonatkozó kérdésünkre a válaszadók kétharmada válaszolt. Mindössze egy esetben jelentett reális, rövid távon is jelentkező problémát a bevételi limit átlépése. A válaszadók átlagos árbevétele 6,25 millió forint volt.

Az interjúalanyok közül 2003-ban került az eva hatálya alá 15, 2004-ben 8, 2005-ben 4, 2006-ban 2, 2007-ben pedig 4 vállalkozás. Összesen egyetlen esettel találkoztunk, amikor az eva-körbe való belépést tudatosan, előre tervezte az interjúalany. Ez azt jelentette, hogy a vállalkozás megalapításánál is már az eva-körbe való bekerülés volt a cél, csak ki kellett várniuk a két évet, és teljesíteniük kellett a feltételeket, ezekre pedig tudatosan odafigyeltek. Még a hosszú élettartalmú termelési eszközökbe is ennek megfelelően ruháztak be.

A megkérdezettek egyharmadának cége családi vállalkozás. A mintába bekerült cégek, vállalkozások közel fele gyakorlatilag egyszemélyes vállalkozás.

Az egyszerűsített vállalkozói adózás használatának alapjellemezői

Az adóbevallások valóságtartalmáról kapott válaszok nagy változatosságot mutattak, a mindent teljesen bevallótól, az árbevétel felét fiktív számlák kibocsátásával előállítón keresztül, az árbevétel negyedét zsebbe kapó vállalkozóig. 7 interjúalany nem kívánt válaszolni erre a kérdésre, vagy valamilyen okból megbízhatatlannak kellett tartanunk az általa adott információt, és ezért hiányzó (nem értékelhető) válaszként dolgoztuk fel. A 26 értékelhető válasz közül pontosan, a tényeknek megfelelően vallja be vállalkozási jövedelmeit az eva-bevallásban 17 interjúalany. A nem a tényleges jövedelem bevallásáról számot adó 9 interjúalany közül 6 a ténylegesnél kevesebb jövedelemről számol be, mivel vevőinek egy részétől zsebbe kapja a vételárát. E zsebbe fizetett pénzek aránya azonban relatíve alacsony a vállalkozás árbevételéhez képest: 23 százalék és 10 százalék között ingadozik. Három esetben viszont a vállalkozások

számlák eladásával növelték adózott árbevételüket. Ennek alapján a fiktív számlák kiállítása, bár nem tekinthető ritkaságnak, de nem is tűnik jelentős problémának a vizsgált körben.

Két interjúalany számolt be arról, hogy *több vállalkozásban* is rendelkezik érdekeltséggel, tulajdonrészsel, és ezek között „optimalizálja” adóbefizetéseit. Az egyik válaszolónak érdekeltsége van egy egyszerűsített adózó bt.-ben és egy nem evás kft.-ben is. A vállalkozó az evás vállalkozás költségeit is abban a cégben számolta el, amelyben vissza tudta igényelni az áfát. A másik vállalkozó rendszeresen túllépné az eva bevételi limitjét, így valamit csinálnia kell a pluszbevételekkel, hiszen megrendelőt nem akar visszautasítani. Azt a megoldást találta ki, hogy van egy másik vállalkozása is, aminek ugyanaz a profilja, mint a fő vállalkozásnak, és ez a cég ad ki számlát bizonyos kisebb résztevékenységekről, megrendelésekről. Az interjúalany meglátása szerint ez teljesen legális, illetve nem lehet lebukni vele.

Az *eva tovagyrúzó, a rejtett gazdaságot erősítő hatásai* tekintetében (az érvényes válaszok száma ebben az esetben is 26 volt) 11 interjúalany számolt be arról, hogy a vállalkozás nem mindig kér számlát vásárláskor, vagy alvállalkozóit zsebbe fizeti. Ugyanakkor azonban 14 interjúalany beszerzéseiről, vásárlásaikról minden esetben számlát kér, azaz ebben a tekintetben is betartja a törvényeket. Az, hogy az ebben a kérdésben is teljesen törvénytisztelőnek mutatkozó aránya valamivel alacsonyabb lett az árbevételüket pontosan bevalló vállalkozások arányánál, arra utal, hogy az egyébként (például az árbevétel bevallásában) törvénytisztelőnek mutatkozó vállalkozások közül is néhányan éltek az áfa-mentes számla nélküli áron való vásárlás kedvező lehetőségével.

„[...] a magánszemélyek (asztalos, kőműves, vízvezeték-szerelő, stb.) által végzett szolgáltatásokról nem célszerű számlát kérni, mert az felhajtja a szolgáltatás árát.”

A számla nélküli vásárlás az interjúk alapján jellemzően a kisebb vásárlásokat érinti, és olyan esetekben jellemző, ahol erős a bizalmi viszony a vevő és eladó között. Arra a kérdésre az interjúk alapján nem lehet egyértelmű választ adni, hogy *vajon az eva bevezetése rontotta-e, és ha igen, akkor mekkora mértékben az illegális vásárlások mértékét*. Az egyszerűsített adózó már nem érdekelt közvetlenül számla kérésében a vásárlásainál, mert már nem tudja elszámolni azokat költségként. Az interjúk között találhatunk példát arra is, hogy valaki kimondottan az eva miatt nem kér már számlát kisebb vásárlásainál, de olyan válaszadó is van, aki szerint az eva semmilyen változást nem hozott e tekintetben: ahogy eddig sem kértek számlát, ezután sem fognak bizonyos vásárlásoknál. Mivel azonban a számla nélküli vásárlások általában csak kisebb ügyleteket érintenek, és jellemzően a könnyebbség, illetve a vevő és eladó közti személyes viszony motiválta őket, ezért feltehetően a számla nélküli vásárlások rejtett gazdaságot erősítő hatása viszonylag kis mértékű lehet.

A fiktív számlák adásán és a számla nélküli vásárláson túl az *evások által használt trükkök* közé tartozik a vállalkozások közti „adóoptimalizálás”: ennek jellemző eszköze az evás cég költségeinek átcsoportosítása egy nem evás vállalkozáshoz. Ilyen a már bemutatott eset, amelyben egy tulajdonos két különálló vállalkozása között zajlottak az ügyletek. Ugyanakkor az is több esetben előfordult, hogy főállású munkahelyük eszközeit használták az interjúalanyok az evás mellékállásuk során végzett munkájukhoz, vagy akár a mellékmun-

kaként végzett vállalkozáshoz szükséges anyagokat, felszereléseket is a főállást biztosító cégen keresztül szerezték be. Ezek az ügyletek szinte mindig szoros bizalmi kapcsolatokon, barátságokon, hosszú évek át való együttműködésen alapulnak. Egy idevágó interjúrészt:

„mint egyéni vállalkozó, segítettem más evás vállalkozónak »adót megtakarítani« azzal hogy az ő evás vállalkozása az én egyéni vállalkozásomon keresztül számlázhatott kapcsolt vállalkozásának.”

Az egyszerűsített vállalkozói adó megítélése

Az egyszerűsített adózásra való áttérés motivációi. Az eváról általánosságban nagyon pozitív véleménnyel voltak a válaszolók. Minden esetben a pozitív vélemények voltak túlsúlyban, a legtöbb esetben explicit kérdésre sem tudott a válaszoló semmilyen negatív véleményt megfogalmazni.

Az eva előnyeként elsősorban az egyszerű adminisztrációt (és az ebből fakadó alacsonyabb adminisztrációs költségeket), az alacsony adókulcsot és a kiszámíthatóságot említették a válaszolók. Azok, akik az egyszerűbb adminisztrációt említették, majdnem minden esetben azt is megjegyezték, hogy így már nem kell számlákat gyűjteniük, aminek révén sok energiát spórolnak meg.

„[...] tudta, hogy megtízszereződik az árbevétele 2003-ra és ehhez már nem fog tudni [a bevétel elköltségeléséhez] elegendő költséget hozzárendelni, ezért váltott evára.”

„[...] nem kell adócsalásra kényszerülni, nem kell keresni a kiskapukat, hogy valahogy csökkenthessük a nyereséget.”

Ugyanakkor abban a tekintetben, hogy az adminisztráció könnyebbé mennyiben jelent reális előnyt, megoszlanak a vélemények. Egyrésztől vannak azok, akik viszonylagos egyszerűsége miatt már maguk végzik bevételek nyilvántartását, és nem kell külön könyvelőt fizetniük, tehát ezáltal csökkenteni tudták költségeiket. Ez különösen az úgynevezett kényszervállalkozók számára fontos előny: számukra az eva azt teszi lehetővé, hogy viszonylag egyszerű adminisztráció mellett tudnak számlát adni megrendelőiknek. Mint az egyik interjúalany megjegyezte:

„[...] az átállás óta nem kell könyvelőhöz mennem, csak évente 1-2-szer, mivel a legtöbb adminisztrációs ügyet most már én is el tudom intézni, és az ügyeskedés, a bevételek számlákkal való lefedése nem veszi el energiámat.”

Ez azonban az általunk megkérdezettek közül kisebbségi vélemény maradt. A megkérdezett vállalkozók/vállalkozások többsége ugyanis az evára történt átállás ellenére is továbbra is könyvelővel végezteti az adminisztrációt, ennek következtében meglátásuk szerint az eva e tekintetben nem igazán gyakorolt hatást rájuk. Maguk a mintában szereplő könyvelők is utaltak arra, hogy nem annyira vált jellemzővé, hogy a vállalkozások az evára való áttérés után már saját maguk vezetik a nyilvántartásokat, könyvelésüket:

„[...] nem érte el a kormányzat, hogy az adminisztratív terhek csökkentésével a vállalkozások maguknak vigyék könyvelésüket, és ezáltal csökkenjenek a költségeik, mert az összes evára áttért ügyfelük megmaradt náluk, nem vitték el a könyvelésüket.”

Jellemző volt az *alacsony adóterhelés* mint *előny megemlítése* is. Ehhez gyakran kapcsolódott az az érv, hogy korábban csak nehezen tudtak „költségelni”, és emiatt áfát sem igen tudtak visszaigényelni. Három vállalkozó számára az alacsony adminisztrációs költségek és az egyszerűség ellensúlyozták a magasabb adóterhelést is: ezekben az esetekben a válaszadók még a korábbinál magasabb adófizetési kötelezettségük ellenére is az evát tartják a számukra elérhető legjobb adófizetési formának.

A *kiszámíthatóságot* és egyszerűséget előnyként említők leginkább arra hívták fel a figyelmet, hogy a kormányok gyakran módosítanak adószabályokat év közben is,⁴ s e változások miatt sok esetben még egy évre se lehet előre tervezni. Az eva azonban egyszerűségénél fogva nagyon megkönnyíti a tervezést.

Néhány esetben előnyként említették, hogy az eva a negyedévenként történő adóelőleg-fizetési kötelezettség miatt az év folyamán követhetőbbé teszi a vállalkozás helyzetét a tulajdonosok/vállalkozók számára

A megkérdezettek közül mindössze két vállalkozásról derült ki, hogy jelentős részben a rejtett gazdaságban tevékenykedik, és minden lehetséges kikaput kihasznál (a számlák értékesítése, és az adóoptimalizálás kapcsán). Számukra az eva előnyei is eltérőek a többiekhez képest:

„[...] akkor már elkezdtek a vagyonosodásokat piszkálni ... és benne volt az is, hogy kevesebb adózás. De alapvetően azért választottuk, mert nem kell görcsölnünk, hogyan tüntessük el a nyereséget.”

„Amikor az evát választottuk, akkor úgy tűnt, ezzel lehet a legtöbb adót csalni. A könyvelési egyszerűség és a jó kilátások is emellett szóltak, valamint az a tény, hogy nyomon követhetetlen.”

Az *eva hátrányaként* leggyakrabban az adókulcs változtatását, illetve a felemelt adókulcs nagyságát említették. A negatív véleményt megfogalmazók többsége említette ezt a körülményt hátrányként. A hátrányokat említők között az is gyakori vélemény volt, hogy nem lehet semmiféle költséget elszámolni, még a nagyobb beruházásokat sem. (Ez néhány interjúalany esetében a beruházások visszafogásához, illetve más vállalkozáson keresztül történő elszámolásához vezetett).⁵ Ugyancsak hátrányként említették a 2006-ban életbe

⁴ Az eva kulcsának 2006. adóév folyamán bevezetett (15-ről 25%-ra történő) évközi megemlése megmutatta, hogy ez alól az eva sem kivétel. Ez a változás ugyan nyilván rontotta az evás vállalkozások jövedelmezőségét, de viselkedésükre úgy tűnik nem volt jelentősebb hatással, mivel az eva alá bejelentkezett vállalkozóknak/vállalkozásoknak még az emelt kulcs mellett is feltehetően az eva maradt egyszerűsége és átláthatósága miatt a legkedvezőbb adózási forma.

⁵ Egy további lehetőség az intertemporális adóoptimalizálás. Például egy vállalkozás, amely már megalakulásakor tudatosan tervezte az egyszerűsített adózásra való későbbi átjelentkezését, nagyobb beszerzéseit, beruházásait tudatosan még bejelentkezés előtti időszakra időzítette, amikor még költségként el tudta számolni ezeket.

lépett feltöltési kötelezettséget,⁶ ami valóban kedvezőtlen a nem egyszerűsített adózó vállalkozásokra érvényes szabályozáshoz képest; illetve azt is, hogy az eva választása esetén magasabb az iparűzési adó alapja.

Az evások *költségszerkezete* meglehetősen széles tartományon belül ingadozhat. Elsősorban a magasabb tényleges költséghányad mellett működő vállalkozásoknak megérheti a költségek átcsoportosítása (időben vagy egy másik vállalatba) adótervezési célzattal. Az egyik csoportot az adótervezésben jelentős mértékben részt vevő, a lehetséges kiskapukat megragadó, költségátcsoportosító vállalkozások alkotják (a már említett két eseten kívül ide sorolható még négy nagyjából hasonló viselkedést felmutató vállalkozás). A többi megkérdezett esetében nagyrészt szabályosan mennek a dolgok, és bár az árbevétellel itt is „trükközhetnek”, de a költségek tekintetében ebben a csoportban nem ügyeskednek a számlákkal.

Az említett „*költségátcsortosító*” csoportba tartozó evás vállalkozások ténylegesen felmerülő költségei az árbevétel 10 százalékától 50 százalékig terjedtek. Mindannyiuk kiemelte, hogy összes költségét át tudja csoportosítani egy másik vállalkozáshoz. A költségek és bevételek vállalkozások közti „kreatív” átcsoportosítása lehetővé teszi az érintett vállalkozások együttes adófizetési kötelezettségének minimalizálását.

A *szabályok szellemével összhangban viselkedő csoport* költséghányada ennél szélesebb sávban ingadozott, gyakorlatilag 0 százaléktól 70 százalékig terjedt. Ez azt jelenti, hogy még a *Tóth–Tóth* [2003] által meghatározott 60 százalékos költséghányad fölött is működnek egyszerűsített adózó vállalkozások (mintánkban két ilyen eset is szerepelt). Ezek az interjúalanyok kiemelték, bár az adókötelezettség minimalizálása szempontjából már nem lenne optimális választás számukra az eva, ám az ehhez az adófizetési formához kapcsolódó más előnyök ellensúlyozzák a magasabb adóterhet. Ezek a más előnyök az adóhatóság ellenőrzéseivel szemben való relatív védettség, és az egyszerű adminisztráció voltak.

A „*törvényiszterelő*” csoport legalacsonyabb költséghányadú tagjai tevékenységük jellegéből adódóan gyakorlatilag 0 százalékos sűrűségi költséghányad mellett is képesek tevékenykedni (összesen hat ilyen eset: például újságíró, tervezőmérnök). Azok az ugyancsak a *szabályok szellemével összhangban viselkedő* vállalkozások, melyek számottevő költségekkel működnek (17 eset) elsősorban irodai (papír, telefon, internet stb.) és gépkocsi-használati típusú költségeket említettek. Jelentősebb különbség e csoporton belül abban mutatkozott, hogy vannak-e bérköltségeik (munkabér és ahhoz kapcsolódó járulékok). A teljes minta tekintélyes része (10 eset) semmilyen munkához kapcsolódó költségről nem adott számot. Ez a főállású munkaviszony mellett vállalkozást is folytatók esetében teljesen legális lehet – erre a kérdéskörre majd a tőkejövedelem és munkajövedelem közötti átcsoportosításokat kifejtő résznél térünk ki. A jelentősebb költségekről beszámoló vállalkozások közül többen jelezték, hogy költségeik nagy része a (főállású egyéb munkaviszonnyal nem rendelkező vállalkozók esetében) kötelezően fizetendő járulékokból származik.

⁶ Minden év december 20-ig az adóelőleget fel kell tölteni a várható adó mértékéig; amennyiben a feltöltés például helytelen becslés miatt nem éri el a tényleges adókötelezettség 90 százalékát, a különbözetre 20 százalékos mulasztási bírságot vetnek ki.

Az *eva* versenytorzító hatásaira vonatkozó kérdésünkre válaszolók nagy része nem tulajdonított semmilyen szerepet az egyszerűsített adózásnak a saját piacán tevékenykedő vállalkozások közötti versenyben – részben azért, mert az adott területen gyakorlatilag mindenki evás. Volt, aki azt válaszolta, hogy ügyfeleket egyáltalán nem érdeklí a vállalkozás adózási formája, csak a minőséggel és az árral törődnek. A válaszolók közül meglepően sokan el sem gondolkodtak azon, hogy az *eva* versenyelőnyt jelenthet. Mindössze hárman állították határozottan, hogy az *eva* versenyelőnyt jelent számukra. Mindhárom vállalkozás mérnöki, tervezői szolgáltatásokat végez egy olyan piacon, ahol nagyon erős a verseny. Az egyik válaszoló egyenesen azt állította, hogy az *eva* miatt képes alacsonyabb áron dolgozni a versenytársainál. Az egyszerűsített adózás a különböző piacokon nagyon eltérő hatást fejthet ki a versenyre, az adott piacon való elterjedtsége, a piac jellege, valamint az alkalmazott technológia függvényében. Ezt erősíti meg az is, hogy jellemzően egy adott piac szereplői hasonló adófizetési módokat és adócsalási technikákat alkalmaznak,⁷ így nem annyira piaci pozíciójuk határozza meg jogkövető vagy adócsaló viselkedésüket, hanem magának a piacnak a jellege.

Az egyszerűsített vállalkozói adózás és az adófizetés

Az *eva* bevezetésétől azt várta a kormányzat, hogy a mikro- és kisvállalkozások gazdasági aktivitása megnő, mivel hatékonyabban tudnak működni, kevesebb energiájukat, forrásukat emésztí föl az adminisztráció. Ezt a várakozást csak csekély mértékben tudjuk alátámasztani az interjúk alapján. A 31 érvényes válaszból összesen két interjúalany állapította meg, hogy az *eva* pozitív hatással volt vállalkozása kibocsátására, gazdasági aktivitására. Az egyik válaszoló azt emelte ki, hogy a számlagyűjtögetésre most már nem kell energiát pazarolnia, így több ideje marad a munkára. Ez pontosan az a hatás, amit a kormányzat várt. A másik válaszoló viszont az *eva* kiszámíthatóságát, tervezhetőségét jelölte meg legfontosabb okként, ami a megnövekedett gazdasági aktivitását indokolja.

Az *eva* ugyanakkor a szándékolttal ellenkező irányú hatást is kifejthet a vállalkozások gazdasági aktivitására, hiszen az *eva*-körből való kikerülés – 25 millió forint feletti árbevétel esetén – jelentős ugrással jár a vállalkozások adóterhelésében, ami a bővítések, fejlesztések visszafogására sarkallhatja őket. Egy válaszoló azért nem bővíti vállalkozását, mert akkor kikerülne az *eva*-körből, de mivel ezt a kijelentését más, a bővítés ellen szóló érvek is kísérték, nem egyértelmű, hogy az *eva* szabályozási feltételei mekkora szerepet játszottak ténylegesen az interjúalany döntésében. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy több vállalkozó is sikeres stratégiákat tudott kialakítani az *eva* felső határához közeli árbevétel csökkentésére, részbeni elrejtésére, más vállalkozásokba való átterelésére.

A nagy többség szerint nincsen semmilyen kapcsolat az *eva* választása és a vállalkozás kibocsátása között – van, ahol a vállalkozás kibocsátását a megrendelések határozzák meg,

⁷ Bár amennyiben az adott piacon tevékenykedő cégek mérete között jelentős különbségek vannak, a cég mérete is a viselkedés fontos befolyásoló tényezője lehet.

máshol az árbevétel és a vállalkozás kibocsátása kapacitásukkal, teherbírásukkal, munka-vállalási kedvükkel függ össze.

Azokban az esetekben, ahol a vállalkozás nem jelent be semmilyen munkavégzést, ezt jogilag az teszi lehetővé és szabályossá, hogy amennyiben az evás vállalkozóknak van valamilyen főállása, ami után megfizetik a járulékokat, a saját vállalkozásában végzett munkája után a vállalkozó nem köteles munkajövedelmet felvenni.

Az *egységnyi teljesítmény után fizetett adó* mértékére vonatkozóan a válaszadók kétharmada azt mondta, hogy az evára való átállás hatására kevesebb adót fizet egységnyi árbevétel után: arra is akadt példa, hogy valakinek számításai szerint a korábbinál 40 százalékkal is több jövedelem marad a zsebében az áttérés óta – igaz, ez a kedvezőbb adózási forma mellett részben az árbevétel emelkedésének a következménye. Nyolc válaszadó viszont magasabb adófizetésről adott számot az átállás következtében, hárman pedig hozzávetőlegesen ugyanannyi adót fizetnek, mint korábban. Ezek a válaszok inkább benyomásokat tükröznek, semmint a tényeket, mivel az érvényes választ adók mintegy fele (15 vállalkozás) nézett csak ennek utána pontosan.

A magasabb adófizetésről beszámolók esetében a magasabb adót másféle előnyök ellentételezik (például az egyszerűbb adminisztráció, illetve az adóellenőrzés következményeitől való félelem csökkenése). Az egyik interjúalany a következő szavakkal indokolta, hogy miért nem lép ki az eva-körből annak ellenére, hogy magasabb adót kell fizetnie:

„Nem kell azon izgulnunk, hogy mi lesz, ha két év múlva van egy vagyonosodási vizsgálatunk; így nem vonhatnk kérdőre, hogy miből tartottuk el a négygyerekes családot.”

A magasabb összegű adóterhelésről beszámolók közül két esetben a magasabb adóterhelés csak az eva-kulcs emelésének a következményeként jelent meg, az eredeti 15 százalékos kulcs mellett ugyanis még a korábbinál kevesebb adót fizettek. Az eva-kulcs 15-ről 25 százalékra történő *felemelésének* az érvényes válaszok többsége szerint ugyanakkor nem volt jelentős hatása a vállalkozásra. Természetesen megemlítették, hogy így több adót kell fizetniük, de összességében az adóteher emelkedése ellenére is megéri számukra az evázás. Egy jellemző vélemény a kényszervállalkozók köréből:

„Nincs jelentős változás, még mindig jobban megéri, mint alkalmazottnak lenni.”

A kulcs-emelés hatásával foglalkozó válaszok egyik meghatározó csoportja azt emeli ki, hogy míg az eredeti, az áfa-kulcs alatti 15 százalékos eva-kulcs mellett volt lehetőség *„számlákon nyereségre szert tenni”*, a megemelt eva-kulcs mellett azonban ez a lehetőség már jóval kevésbé áll fent.

„A 15 százalékos korszakban volt »elcsábulás«, sokakat kerestek meg cégek, hogy »adjanak számlát«. Olyan cégek keresték meg az evásokat, akiknek költségeket kell elszámolni. Olyanokról is tud, akik csak azért alapítottak vállalkozást, és tértek át az evára, hogy tudjanak ilyen számlákat adni. Mióta 25 százalékos kulcs van, már nem is éri meg ilyet csinálni.”

Jellegzetes kisebbségi vélemény a mintában, hogy az eva-kulcs megemlése óta már sokkal kevésbé éri meg evásnak lenni, ezért a visszalépést fontolgatják korábbi adózási formájukra. Egy interjúalany kijelentette, hogy amennyiben árbevétele tovább csökken, a 25 százalékos eva-kulcs mellett számára inkább megéri majd visszatérni a „feketézéshez”. Az a tény, hogy a visszalépők száma és aránya országos szinten meglehetősen alacsony, mindazonáltal arra utal, hogy az adókulcsemelés hatása nem volt túl jelentős, illetve hogy az eva előnyei a többség számára még ezután is elég jelentősek maradtak ahhoz, hogy megérje számukra a bennmaradás.

Korábban már említettük, hogy interjúalanyaink között meglehetősen magas volt a valószínűség a bevételnek teljesen megfelelő adóbevallások aránya (26 érvényes válaszból 17). Ez is mutatja, hogy kisvállalkozások általánosan magasra becsült érintettsége ellenére az evás adózók körében relatíve alacsony az adócsalók aránya. Azt, hogy milyen tényezők állnak ezekben az esetekben a magasabb adózási fegyelem, törvénytisztelet háttérében, melyek azok az okok, melyek hatására ezek az evás adózók tényleges bevételeikkel összhangban állították ki *adóbevallásukat*, nem tudtuk érdemben vizsgálni.

A jogkövető magatartás terjedése az evás körben elsődlegesen a teljes adó- és járuléktérhelés viszonylagos alacsonyságának tudható be: ilyen terhek mellett a válaszolók már nem érzik helyénvalónak, indokoltnak az adócsalást (a vele járó fáradtságot és kockázatot sem éri meg), illetve az eva egyszerűsége miatt eleve relatíve kevés a lehetőségük a trükközésre.

Akinél mégis előfordul a bevételek elrejtése (az árbevétel 10–23 százalékára kiterjedő mértékig), azoknál a csalás jellemző indoka a vevők igényeihez történő alkalmazkodás. Különösen a számlaadással kapcsolatban volt ez megfigyelhető. Néhány ebbe a csoportba sorolható válaszoló a lehetőségekhez mérten ugyan általában igyekszik számlát adni, de emiatt semmiképpen sem akar vevőt elveszíteni, tehát a vevők kifejezett igénye esetén továbbra sem zárkózik el a számla nélküli értékesítéstől: azaz itt is a kereslet a döntő tényező. Tulajdonképpen ebbe a csoportba sorolhatjuk azt a válaszolót is, aki expliciten kifejtette, hogy valamekkora összeget megér neki, hogy nyugodtabban aludjon, de ez az összeg azért nem lehet túl magas, így aztán továbbra is bonyolít kisebb-nagyobb mértékben be nem vallott ügyleteket. A csoportot meghatározó attitűdöt jól jellemzi a következő idézet:

„Gyakran előfordul, hogy nem kérnek számlát, amikor az anyagokat szerzik be. Sokszor maga az ismerős eladó ajánlja fel ezt a lehetőséget. Ugyanígy, van, hogy alvállalkozóval végeztetnek el egy-egy munkafázist a kertek építésénél, és tőlük sem kérnek számlát általában, különösen a kisebb megbízásoknál (családi ház kertje). Ezeknél a kisebb munkáknál ők sem szoktak számlát adni, nem is kérnek tőlük.”

A legkevésbé törvénytisztelő két vállalkozás alkotta kis csoport magatartását az adókötelezettség minimalizálására való törekvés motiválja: mindkettő szem előtt tartja, hogy miként tudják – az adóalanyi körben maradva – nem jogkövető magatartásukból fakadó kockázataikat csökkenteni (például az adóellenőrökkel kialakított baráti viszonyon keresztül). Felvethető, hogy az ide tartozó vállalkozások és az előző csoport tagjai közti különbség

nem minőségi, inkább csak mennyiségi: alapvetően mindkét csoport tagjai hasonló módon gondolkodnak, az előző csoporthoz képest e csoport fő megkülönböztető jegye csak a magasabb kockázatvállalási attitűd, illetve az adófizetésből/becsületességből származó hasznosság alacsonyabb értékelése.

Az egyszerűsített vállalkozói adózás és a rejtett gazdaság

Az *eva* rejtett gazdaságra gyakorolt hatására vonatkozó vélemények jelentősen eltérnek, de az összkép egyértelműen a rejtett gazdaság visszaszorulásáról tanúskodik (30 érvényes válaszból 24 valamilyen mértékű pozitív változásról számolt be). A válaszolók harmada úgy véli, hogy az *eva* hatására az érintett körben megszűnt a „számlagyártás”, a „költségelés”.

„Kevésbé jellemző a korábbi számlás kínlódás.”

„Az *eva* bevezetése előtt az egyetemi évfolyam-találkozók rendre úgy kezdődtek, hogy adtuk-vettük a számlákat.”

A válaszok másik része nem ítélte jelentősnek az *eva* hatását a jogkövetésre, de szintén kiemelte a rejtett gazdaság visszaszorulását az *eva* következtében.

„De biztos, hogy segített. Hallani a hírekből, hogy mennyi pénz folyik be az évából, ez a társasági adóra nem mondható el. Biztos vagyok benne, hogy olyan is adózott most, aki még életében nem adózott... Ezért nem lenne jó, ha eltörölnék.”

„Az *eva* bevezetésének eredménye volt, hogy sok, korábban csak részlegesen bevallott gazdasági aktivitás teljes egészében bevallottá vált. Mert így a vállalkozó kevesebbet csalt, ugyanakkor, mivel nem teljesíthetlent kértek tőle, nyugodtan aludhatott.”

„Nem nagyon értek a könyvelési közgazdasági dolgokhoz, amikor bevezették, akkor biztos sokakat csábított be, akkor biztos sokan gondolkodtak el azon, hogy ha ezt letudom, akkor kész vagyok. Akkor nem volt megterhelő a kulcs.”

Az *eva* rejtett gazdaságot visszaszorító hatásának korlátaira mutat rá egy érdekes, egyedi vélemény. A kérdezett nem hiszi, hogy az *eva* jelentősen hozzájárult volna a be nem vallott gazdasági tevékenységek bevallásához. Véleménye szerint inkább az a réteg használja az *evát*, akik realizált adózott jövedelmet akarnak felmutatni, tehát azok, akik eddig is fizettek adót, csak (a költségelszámolások meghamisítása miatt) kevesebbet. Most inkább valamennyivel többet fizetnek, ugyanakkor

„[...] kipipálhattak egy eddig nyomasztó dolgot. Aki előtte sem vallotta be, most sem fogja, aki annyira sumákol, az most sem vallja be... Egészen biztos vagyok benne, hogy nem változtatott a helyzeten, aki addig nem tette be [azt a bizonyos munkát] a [bevételei] számlái közé, ahol lett volna lehetősége [a bevételt] lefedni egy másik számlával, az most se teszi, mert csak növelné a bevételeit.”

Egyértelműen kisebbségben van az a vélemény, amely szerint az eva nem gyakorolt semmilyen hatást a rejtett gazdaságra. E mögött vagy az a megfontolás húzódott meg, hogy már eddig is lényegileg eleve minden jövedelem bevallott, törvényes volt a kértetett által ismert piacon, vagy az, hogy ugyan lehetnek kisebb, nem bevallott ügyletek, de azok az eva után is maradni is fognak, és különben sem olyan jelentősek. Ezekre az alábbi, az interjú-leírásokból vett idézetek is példát szolgáltatnak.

„Az én köreimben nem tudok nem bevallott gazdasági tevékenységet, az eva megváltás volt mindenkinél, a hozzám hasonlókat eleget keresnek, nem nyomorogunk, rendszeresen befizetjük a járulékokat, és akkor még mindig marad. Nem is lehet zsebbe kapni a pénzt itt, a nagy cégeknél.”

„A munkánk kb. 80 százalékát kitevő banki megbízások mindig is leszámolt munkák voltak, a maradék 20 százalék, ami a magánszemélyeknek végzett értébecslés és ingatlanforgalmazás, viszont változatlanul túlnyomórészt számla nélkül végzett munka.”

Felmerült olyan vélemény is, amely szerint a 15 százalékos kulcs mellett az eva még felerősítette a gazdaságot, de a 25 százalékos kulcs mellett ez a hatás már megszűnt, vagy egyenesen megfordult.

Az eva számlakibocsátásra és számlakérésre gyakorolt hatását jellegzetesen eltérően ítélték meg az interjúalanyok. Sokan arról számoltak be, hogy az eva hatására már mindig adnak számlát vevőiknek, mert nagy a kockázata a lebukásnak. Ugyanakkor azokban a helyzetekben, amikor az evások nem szállítóként, hanem vásárlóként lépnek föl, akkor többnyire – a korábban kifejtettekkel összhangban – a számlakézési fegyelem lazulásáról adnak számot az interjúalanyok.

Lehetőségünk volt arra a kérdésre is választ keresni, hogy az eva mely jellemzői felelősek a pozitív, illetve a negatív hatásokról. Mivel az evások nem tudnak költségeket elszámolni, így nincs is értelme számukra számlákat gyűjteni, ami az ő fiktív számlák iránti keresletüket csökkentette. Ugyanakkor fiktív számlák előállításra és értékesítésére a bevételi korlát határáig módjuk van. Interjúink arra is rávilágítanak, hogy a hamis költségelszámolás visszaszorulása ellenére sem szűnt meg teljesen ebben a körben sem a trükközés, a költségelszámálással való manipuláció (például költségek áfa-körbe tartozó vállalkozáshoz való átirányítása).

Az eva pozitív hatásait kiemelik szinte kivétel nélkül az alacsony adóterhelést és az egyszerű adminisztrációt, átláthatóságot nevezték meg a pozitív hatások fő okaként. Ugyanakkor arra is akadt példa, hogy az egyszerűség, kiszámíthatóság a magasabb adóterhelést is ellensúlyozta, így még magasabb adók ellenére is a rejtett gazdaság visszaszorulása irányába hathatott az eva. Az evások jobban tudnak előre kalkulálni az adóterhekkel:

„[...] ebben a pár évben nyugodt szívvel bővítettem, több ügyfelet merem bevállalni. Az eva előtt nem tudtuk, mekkora adóterhük lesz, és gyűjteni kellett a számlákat – most erre sincs szükség.”

Egyes esetekben egy lényegében nem jogszerű tevékenység (például járulékcsalás evás vállalkozóval kötött színlelt vállalkozói szerződésnek álcázott munkaszerződésen keresztül) lefedésére szolgál az eva-alanyiság; a korábban említett egyszerűség, átláthatóság és alacsony adóterhelés azonban még ezekben az esetekben is az eva becsületes használatára sarkall.

nak. Ilyenkor a nem teljesen jogszerűen, de kirívó szabálytalanságok nélkül használt eva a kényszervállalkozást és a munkajövedelem vállalkozási jövedelemnek való feltüntetésén keresztül megvalósuló adóarbitrázst vonja be a törvényesség látszatával.

Előzetes hipotéziseink az interjúk tükrében

Az eddigiekben megfogalmazott általánosabb megállapítások mellett lehetőségünk volt néhány specifikus hipotézis vizsgálatára is, amelyek közül a robusztusabb eredményekre vezetőket röviden bemutatjuk. A vizsgált hipotézisek köre megegyezik az e kötetben megjelent, *Alkalmi munkavállalói könyves foglalkoztatás munkaadói és munkavállalói interjúk tükrében* című tanulmányunkban elemzett hipotézisekkel.

Piaci versenytársak, vásárlói és beszállítói kapcsolatok (üzleti partnerek) viselkedésének hatása az adózási viselkedésre. A válaszolók döntő része nem ismeri közvetlenül versenytársait, illetve azok adócsalási, adófizetési viselkedését. Ezekben az esetekben a vevők (egyes esetekben a beszállítók, alvállalkozók) viselkedése lehet az, ami döntő befolyást gyakorol az adócsalás mértékére, módjaira (vesd össze például a fiktív számlák keresletvezérelt piacról korábban elmondottakkal). A vevők, partnerek kimutatható befolyása szinte minden esetben hosszú múltra visszatekintő üzleti, esetleg baráti kapcsolatokon nyugodott. Csak egy-két esetben találkozhattunk olyan interjúalannyal, aki megkockáztatná, hogy vevőt veszítsen el csak azért, mert ragaszkodik a teljesen legális üzletkötésekhez. Feltehetően itt kapcsolódik be a piaci helyzet, a piaci pozíció változója, ugyanis nagy valószínűséggel csak erős, kedvező piaci pozíció teremtheti meg a szükséges alapot ahhoz, hogy egy adott evás vállalkozás teljesen legális üzletkötést követelhesen meg vevőitől, illetve beszállítóitól. A korábban elmondottaknak megfelelően azonban a biztos piaci pozíció önmagában még nem elégséges feltétele a törvénytisztelő, jogkövető magatartásnak.

A kényszervállalkozók az üzleti partnerek által vezérelt adókijátszás szélsőséges példái-nak tekinthetők. Esetükben a vállalkozás alapítása, működtetése, a számlázás szinte teljes mértékben a vevő kezdeményezésére történik. Mivel vevőjük nem alkalmazná őket bejelentett munkavállalóként, így kénytelenek alvállalkozóként számlázni. Ezáltal tulajdonképpen megvalósítják a színlelt szerződésen keresztül történő járulék- és adócsalást.

Azok a válaszolók, akik részletes és megbízható információval rendelkeztek a versenytársaikról, szinte minden esetben sajátjukhoz hasonló adócsalási viselkedéséről számoltak be. Ezek alapján olyan kép bontakozik ki, hogy egyes piacokon az adócsalás mértéke és módja hozzávetőleg azonos a legtöbb szereplőnél, így a speciális adózási kezelésnek nincsenek jelentősebb versenytörzítő hatásai. Ez alátámasztja a korábban elmondottakat, miszerint gyenge a kapcsolat – vagy a vizsgált körben nincs kapcsolat – a várakozások/piaci pozíció és az adócsalás mértéke között.⁸ E helyzet érdekes következménynek tűnik, hogy az ilyen

⁸ Természetesen amennyiben egyes piacokon nagy méretkülönbségek vannak, ez a megállapítás nem biztos, hogy helytálló: a sarki kis bolt és a Tesco viselkedése között feltételezhetően nagyobb az eltérés.

piacok decentralizált mechanizmusok révén csak nehezen mozdíthatók ki (a legális/illegális tevékenységek adott arányával és az adott adócsalási/elkerülési technikákkal jellemezhető) egyensúlyi pontjukból, hiszen bármely szereplő az adócsalás mértékének csökkentésére irányuló egyoldalú lépése versenyhátrányt vagy legalábbis azonos gazdasági hatékonyság mellett versenytársainál alacsonyabb profitot és lassabb növekedést jelentene számára.

Állami megrendelések szerepe és az adózási viselkedés kapcsolata. Interjúalanyaink kétharmada kizárólag magánmegrendeléseket elégít ki. Ugyanakkor a maradék egyharmad elemzése alapján egyértelműen úgy tűnik, hogy az állami megrendelés a legális gazdaság irányába tereli az ilyen megrendeléseket kapó vállalkozásokat.⁹ Olyan válaszoló is akadt, aki egyenesen azt nehezményezte, hogy míg ő nem tud csalni állami megrendelése miatt, addig körülötte mindenki más, aki nem állami megrendelésre dolgozik, megteheti ezt. Több olyan eset is előfordult, amelyekben a vállalkozó állami megrendelése ugyan teljesen legális keretek között bonyolódta le, magánmegrendelői azonban 100 százalékban zsebbe fizettek.

Az adózási viselkedéshez tágabb értelemben kapcsolódik az állami megrendelések és korrump magatartás közötti kapcsolat. Számos példa akadt arra, hogy az állami megrendelések megnyerése csak korrupción keresztül volt lehetséges.

„Rendszeresen csak úgy tudnak megnyerni egy-egy nagyobb munkakiírást, tendert, pályázatot, hogy előtte az elbírálók számára le kell tenniük egy borítékot. Néha már az indulás, a részvétel lehetőségéért is fizetni kell. Korrupciós esetként az interjúalany – cége kertészeti vállalkozás Budapest egyik kerületében, profilja kertépítés, veszélyes fák kivágása, gallyazás, viharkárok elhárításánál közreműködés – a következőt említette. Egy pályázati kiírás alkalmával, amelynek értelmében az egész kerületben a nyertes cég láthatná el ezen feladatokat, az alpolgármesterig jutottak, aki megkérdezte, hogy mennyivel tudná a kertészeti cég „megtámogatni” ajánlatát a pályázaton való pozitív elbírálását.” „Amit ő jobban lát, az az állami megbízások elnyerése körüli korrupciós ügyek. Szerinte semmilyen [kormányzati] munkát nem lehet elnyerni csúszópénz, korrupciós ügyletek nélkül. Jogi tanácsadás vásárlása esetén többnyire be sem kérnek árajánlatot, hanem kijelölik, hogy ki fogja elvégezni a munkát.”

A kormányzat megítélése, a kormányzati korrupció anticipált mértéke és az adózási viselkedés. Noha összességében meglehetősen tájékozatlanság jellemezte a válaszokat az állam konkrét tevékenységeiről, a válaszolók túlnyomó többsége meglehetősen negatívan nyilatkozott az államról. A kormányzatról alkotott vélemények nagyfokú hasonlósága miatt nehéz érdemben elemezni e vélemények és az adózási viselkedés kapcsolatát. Az adófizetési viselkedés okaira vonatkozó megállapítások azonban egyértelműen arra utalnak, hogy az állam negatív megítélése – hatékonyság, korrupció – csökkenti az adófizetési hajlandóságot.

⁹ Egyetlen ellenpélda utalt arra, hogy az állami tisztviselők korrupciója miatt ellenkező irányú hatás is elképzelhető: ilyenkor az evás vállalkozó törvénytelen ügyletekben való részvétellel is rákényszerülhet, ha részesedni akar a munkából, „... sokszor az állam, a *** Minisztérium csak egyéni vállalkozókkal köt szerződést, és társaságokkal nem, hogy a kifizetett összeg fele »visszafolyjon« hozzájuk.”

„Hiszen joggal gondolhatja az ember, hogy minek fizessen adót, ha a befizetett forintok jelentős hányada nem arra a célra fordítódik, amit én támogatni szeretnék, hanem valahol elvész az állam hatalmas gépezetében.”

Néhány következtetés

Vizsgálatunk eredményei is megerősítették, hogy elsősorban azok a vállalkozások tértek át az evára, és maradtak benn az eva-alanyi körben, amelyek viszonylag alacsony (jellemzően 60 százalék alatti) költséghányaddal tudnak működni. Az evára áttért vállalkozások körében eredményeink szerint összességében csökkent az adócsalás és -elkerülés mértéke. A mintába került vállalkozások 65 százaléka állítása szerint teljes mértékben törvényesen működik, ami magasnak mondható arány, tekintve a kisebb vállalkozások közismerten magas érintettségét a rejtett gazdaságban.

Noha az eva bevezetése nem igazán vezetett a számla nélküli értékesítés csökkenéséhez az áttérő vállalkozások körében (sőt, mivel az evásoknak nem érdeke a számlagyűjtés, bizonyos mértékben a gazdaság egészét tekintve még e tevékenységek kismértékű növelése irányába is hathatott), sok, korábban a költségelszámolással manipuláló vállalkozás az eva hatására a korábbinál jelentősen több adót fizet, és az egyszerűsített szabályokat betartva, törvényesen működik. Az evás vállalkozások körében a számla nélküli értékesítés mértéke többnyire az érintett cégek árbevételének negyede alatt marad, háttérben pedig legtöbbször a vevők kifejezett igénye áll a számla nélküli (és adómentes) vásárlásra.

Az interjúk alapján az a sajtóban és közgazdászberkekben gyakran hangoztatott vélekedés, miszerint az eva összességében – fiktív számlák kiadása révén, illetve a munkaviszonyok növekvő részének evás alvállalkozókkal kötött színlelt szerződéssé történő átalakításán keresztül – növeli a rejtett gazdaságot és a szürkefoglalkoztatást, nem volt igazolható. Ugyanakkor az interjúk tapasztalatai arra utalnak, hogy a színlelt szerződések tilalmáról szóló jogszabálynak továbbra is nehéz érvényt szerezni, és a kényszervállalkozások körében a munkajövedelem vállalkozási jövedelemnek való feltüntetésén keresztül megvalósuló adóarbitrázs továbbra is általánosnak mondható.

Az eva adózási fegyelemre gyakorolt összességében pozitív hatásának az interjúk szerint két meghatározó oka van: egyrészt, az adóterhelés mértékét a legtöbb adófizető elfogadható mértékűnek, indokoltnak tartja az evában (amin a kulcs felemelése sem változtatott számottevően), másrészt pedig a nyilvántartási és adózási szabályok ebben a körben jellemző egyszerűsége nagyon vonzó a kisebb vállalkozások számára, és ezért adott esetben a korábbinál magasabb adóterhet is vállalják. A nyilvántartási szabályok egyszerűsége és átláthatósága emellett meg is növeli az evát választó vállalkozások számára az adócsalás várható költségét.

HIVATKOZÁSOK

- BAKOS PÉTER–BÍRÓ ANIKÓ–ELEK PÉTER–SCHARLE ÁGOTA [2008]: A magyar adórendszer hatékonysága. Közpénzügyi füzetek 21., ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest, április, 32 o.
- BENEDEK DÓRA [2005]: Revenue Generating and Behavioural Effects of the Simplified Entrepreneurial Tax in Hungary. Kézirat.
- KREKÓ JUDIT–P. KISS GÁBOR [2007]: Adóelkerülés és a magyar adórendszer. MNB Tanulmányok, 65. MNB, Budapest, 54 o.
- LEIBFRITZ, W. [2007]: Reducing Undeclared Work in Hungary. The role of Tax policy and administration. Feketegazdaság – Hidden Economy Workshop Világbank–MTA KTI, Budapest, december 5–6.
- PALÓCZ ÉVA–SZÖRFI BÉLA–NAGY ÁGNES [2007]: Az adóbázis szélesítésének nemzetközi tapasztalatai, Kopint–Tárki Zrt., Kézirat.
- PASHEV, K. [2005]: Tax Compliance of Small Business in Transition Economies. Lessons from Bulgaria. Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, Working Paper, 05-10.
- TÓTH ÁGNES–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2003]: Az egyszerűsített vállalkozási adó (eva) tapasztalatai – 2003. MKIK GVI, Budapest, december, 34 o.